

NÂİNÎ

(نائینی)

Mirzâ Muhammed Hüseyin Necefî Nâînî
(1860-1936)Meşrutiyet taraftarı
Şiî müctehidi ve dinî lider.

1277 (1860) yılında İran'ın güneyinde Yezd-İsfahan yolu üzerinde küçük bir şehir olan Nâîn'de doğdu. Dinî ilimlerde tanınmış bir aileye mensup olup babası Mirza Abdürrahim ve dedesi Mirza Muhammed Saîd şeyhülislâm unvanına sahiptir. İlk öğrenimini Nâîn'de yaptı, 1294'te (1877) İsfahan'a giderek şehrin önde gelen müctehidlerinden Şeyh Muhammed Bâkr İsfahânî ve Âgâ Necefî diye tanınan oğlu Muhammed Takî İsfahânî ile Mirzâ Ebü'l-Meâlî Kirbâsî (Kelbâsî), Şeyh Cihangîr Kaşkâî ve Muhammed Hasan Necefî gibi hocalardan fıkıh, fıkıh usulü, kelâm ve felsefe okudu. 1303 (1885-86) yılında Irak'a gitti ve kısa bir süre Necef'te kaldıktan sonra o sırada önemli bir Şiâ ilim merkezi olan Sâmerrâ'ya geçti.

On bir yıl kaldığı Sâmerrâ'da Şiî merci-i taklîdi Hasan eş-Şîrâzî ile Seyyid İsmâil es-Sadr Âmilî, Seyyid Muhammed Fişârekî İsfahânî ve Mirza Hüseyin Nûrî gibi müctehidlerin yanında öğrenimini sürdürdü. Arap ve Fars edebiyatları yanında fıkıh ve usulü, hikmet ve felsefe alanlarında yetişti. Şîrâzî'ye kâtiplik yaptığına göre hocasının, Nâsîrüddin Şah tarafından 1890'da İran'daki bütün imtiyazının bir İngiliz şirketine devredilmesine karşı başlattığı boykot hareketine katılmış ve yine bu vesileyle, hocasına boykot çağrısında bulunan Cemâleddîn-i Efgânî'nin siyasî görüşlerine ve özellikle Nâsîrüddin Şah'ın istibdat yönetimine karşı sert muhalefetine âşina olmuş olmalıdır (Hairî, *Shi'ism*, s. 111-112).

Şîrâzî'nin ölümünden (1895) sonra derslerine devam ettiği İsmâil es-Sadr ile Kerbelâ'ya (1314/1896), iki yıl sonra da Necef'e gitti. Burada İran Meşrutiyet İnkılâbı'nın destekçilerinden merci-i taklîd Ahund Molla Horasânî'nin önde gelen talebeleri, fetva ve danışma meclisi üyeleri arasında yer aldı. Bu hocası ile olan ilişkisi meşrutiyette yönelik faaliyetlerine başlamasında etkili oldu ve 1909'da *Tenbihü'l-ümme ve Tenzihü'l-mille* adlı Farsça kitabını yazdı. Hocasının ve Abdullah Mâzenderânî gibi önde gelen âlimlerin takriz yazdığı eserde Batı kaynaklı bir düşünce olmakla birlikte meşrutiyetin Şiîlik'le uyum içinde bulun-

duğunu ileri sürdü ve bu yönetim şekline dair görüşlerini açıkladı. Kaynağı ve şekli ne olursa olsun bir yönetimin varlığını toplum için zaruri gören Nâînî, İsnâaşeriyye'ye göre yönetimi meşru, ideal ve mükemmel olan on ikinci imamın yokluğunda kurulacak bir idarenin tabii olarak ya istibdada dayalı veya meşrutî olacağını belirtir. İstibdadın zulme, baskıya ve dolayısıyla her türlü kötülük ve haksızlığa yol açacağını, belli esaslara bağlı olan meşrutiyetin ise hukuk, adalet ve iyilik getireceğini savunur. Onun bu idareyi meşrû kabul etmesi, bunu ideal yönetim biçimi olarak görmesinden değil mevcut şartlarda saltanattan daha iyi olması ve İslâmî yönetime bir şekilde benzemesinden dolayıdır. Bu bakımdan *Tenbihü'l-ümme*, gerek modern Şiâ siyaset teorisi gerekse ulemâ-devlet ilişkileri üzerine nâdir ve dikkat çekici metinlerden biri olup hem o dönemde etkili olmuş, hem daha sonraları İran'da İslâmî bir yönetimle ilgili yönelişlere bir ölçüde kaynaklık etmiştir.

Arapça ve Farsça tercüme yoluyla Batı'daki siyasî sistemler hakkında edindiği bilgiler sathî de olsa yazdıklarından anlaşıldığı üzere Nâînî o sırada Arap dünyasındaki islahatçı görüşlerden, meşrutiyet ve diğer anayasal yönetim şekilleri üzerine yapılan tartışmalardan haberdardı. Gerek siyasî gerek dinî istibdada karşı çıkarken özellikle Abdurrahman el-Kevâkibî'nin *Tahbâ'î'u'l-istibdâd* adlı eserinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bununla birlikte bazıları onun eserinin orijinal ve diğerinden daha kapsamlı ve sistematik olduğunu söyler. Nâînî'nin adı geçen eseriyle meşrutiyet ve özellikle İran Meşrutiyet İnkılâbı lehine yaptığı çıkış, aynı zamanda İslâmî bir anayasa öneren ve meşrutiyetin İslâm inanç ve uygulamalarını yıkacağını ileri süren Tahranlı Şiî müctehidi Şeyh Fazlullah Nûrî'nin önderliğindeki meşrutiyet karşıtlarına bir cevap teşkil etmekteydi. Nâînî, İslâm hukuku esaslarının çağdaş siyasetin ihtiyaçlarına uygun olmadığını ileri süren Tâlibof Tebrîzî'nin görüşlerine de şiddetle karşı çıkmıştır.

Ahund Molla'nın vefatı üzerine (1911) ayrı bir öğretim halkası kuran Nâînî, Mirza Muhammed Takî Şîrâzî'nin vefatından sonra da Ebü'l-Hasan el-İsfahânî ile birlikte merci-i taklîd oldu. Bu sırada İran'daki İngiliz-Rus müdahalesine (1911) karşı Kâzimeyn'de muhalif bir hareket başlatan Irak Şiî ulemâsının oluşturduğu icra kurulu içinde yer almasına rağmen İngiliz-Rus yönetiminin baskısı ve İran siyasî

sisteminin meşrutiyetten sapması yüzünden her türlü meşrutî faaliyetten uzak kaldı. Hatta kitabının nüshalarını piyasadan kendi parası ile toplatıp Dicle nehrine attı. Çok defa eski görüşlerinden döndüğünün söylendiğini kaydeden Muhsin el-Emin, Necef'te kaldığı sırada kendisiyle görüştüğünü, bu dönemde onun inzivaya çekildiğini belirtir.

1920'de Nâînî, diğer önde gelen Irak Şiî ulemâsı ile birlikte İngiliz manda yönetimine karşı verilen mücadeleye katıldı. Bu âlimler tutumlarından vazgeçmemeleri üzerine 1923'te Kum'a sürüldü. Burada bir yıl kaldıktan sonra Irak siyasetine katılmayacaklarına dair bir belge imzalayınca ülkeye geri dönmelerine izin verildi. Siyasî faaliyetlerinden ve meşrutiyet taraftarlığından kayda değer bir sonuç alamayan Nâînî, bundan sonra İran ve Irak yönetimlerine karşı açıkça siyasî bir faaliyet içinde bulunmadı. Hatta Rızâ Şah ve Irak kralları Faysal ve oğlu Gâzî ile iyi ilişkiler kurdu. Hayatının geri kalan kısmını fıkıh ve fıkıh usulü alanında ders vererek geçirdi. Ders halkasında daha sonra merci-i taklîd olacak Seyyid Ebü'l-Kâsım Hûî, Seyyid Hasan Bücnürdî, Seyyid Cemâleddin Gülpâyigânî, Muhammed Ali Horasânî ve Mûsâ Hân-sârî gibi âlimler yetişti. Nâînî 26 Cemâziyeyvel 1355 (14 Ağustos 1936) tarihinde Necef'te vefat etti.

Eserleri. 1. *Tenbihü'l-ümme ve Tenzihü'l-mille der Esâs ve Uşûl-i Meşrutîyyet* (Necef 1327; Tahran 1328; gözden geçirip notlarla nşr. Seyyid Mahmûd Tâlikânî, Tahran 1334 hş./1955, 1361 hş./1982, 8. bs). Sâlih Ca'ferî tarafından *el-İstibdâd ve'd-dîmukrâtiyye* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir (*el-İrfân*, XX [Sidon/Lübnan 1930], s. 43-46, 172-180, 432-438; XXI [1931], s. 42-52, 534-552). 2. *Havâşî 'ale'l-Urveti'l-vüşkâ* (Necef 1349). Muhammed Kâzım Tabâtabâî Yezdî'nin fıkıha dair eseri üzerine hâşiyedir. 3. *Zahîretü's-şâlihîn* (Necef 1339). 4. *Risâle fi mesâ'ili'l-hac ve menâsikihi* (Necef 1341). 5. *Menâsikü'l-hac* (Necef 1349). Farsça'dır. 6. *Vesiletü'n-necât* (Necef 1340). İbadet ve muâmelâtla ilgili küçük bir risâledir. Müellifin ayrıca *Risâle li-'amelî'l-mukallidîn*, *Risâle fi'l-libâsi'l-meşkük*, *Risâle fi ahkâmî'l-halel fi's-salât*, *Risâle fi nefyi'z-zarar*, *Risâle fi't-ta'abbüdî ve't-tevessülü* ve diğer bazı risâleleriyle öğrencilerinin yazdığı usule dair takrirleri olduğu kaydedilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, VI, 127; C. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-İrakîyyîn*, Bağdad 1969,

NÂİNÎ

III, 152-153; Hamid Algar, "The Oppositional Role of the Ulama in Twentieth-Century Iran", *Scholars, Saints and Sufis* (ed. N. R. Keddie), Berkeley - Los Angeles 1972, s. 237-240; a.m.f., *Din ü Devlet der İrân* (trc. Ebü'l-Kâsım Sırrî), [baskı yeri yok] 1369 hş. (İntişârât-ı Tüs), s. 376-377; a.m.f., "İşlâh", *EP* (İng.), IV, 164-165; Abdül-Hadi Hairî, *Shî'ism and Constitutionalism in Iran*, Leiden 1977, s. 109-234; a.m.f., "Nâ'ini", *EP* (İng.), VII, 918-919; *A'yânü's-Sî'a*, VI, 54-56; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Tabakâtü a'lâmi's-Sî'a*, Meşhed 1404, II/1, s. 593-596; Muhammed Hırzûddin, *Ma'ârifü'r-ricâl*, Kum 1405, I, 284-288; Mirzâ M. Ali Muallim Habîbâbâdî, *Mekârimü'l-âşâr*, İsfahan 1364 hş., VI, 2169-2182; Ca'fer Bâkir Âl-i Mahbûbe, *Mâzî'n-Necef ve hâzırühâ*, Beyrut 1406/1986, III, 364-365; M. Hâdî el-Ernîni, *Mu'cemü ricâlî'l-fıkr ve'l-edeb fi'n-Necef hilâle elf 'âm*, [baskı yeri yok] 1413/1992, III, 1261-1262; M. Mehdi el-Müsevi, *Ahşenü'l-vedî'a fi terâcimi eşeri müctehidi's-Sî'a*, Beyrut 1413/1993, II, 62; Müsâ Najafî, "The Critique and Evaluation of Social Democracy in the Political Theory of Mirzâ Nâ'ini", *Hikmat*, I/4, Tahrân 1416/1996, s. 455-478; Hasan Yûsufî Eşkûrî, "Tenbîhü'l-ümme ve Tenzihü'l-mille", *DMT*, V, 104-106.

AHMET ÖZEL

NAJDENİ, Said

(1864-1903)

Arnavut asıllı din âlimi
ve milliyetçi yazar.

1864 yılında günümüzde Makedonya sınırları içerisinde bulunan Debre'de (Dibër të Madhe) dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1858 ve 1863 olarak da zikredilmektedir. Debre'nin Hoca Voka'sı olarak tanınmaktadır. Babası Debre'nin tanınmış tüccarlarından İslâm Bey, annesi Esmâ Hanım'dır. Debre'de Türkçe öğretim yapan ilkokul ve idâdîde okuduktan sonra Edirne'ye gönderilen Said (1882) bir süre sonra İstanbul'da okumak isteyince o dönemde "Arnavut kulübü" diye tanınan Fatih'teki Haydar Medresesi'ne kaydedildi. Buradaki tahsili sırasında (1884-1888) özellikle Şemseddin Sâmî ve ağabeyi Naîm Fraşiri ile yakın ilişki kurdu ve onların görüşleri doğrultusunda Arnavut milliyetçiliğinin etkisi altında kaldı.

Haydar Medresesi'nden mezun olunca Debre'ye döndü. Evinin yakınındaki bir dükânın bodrumunda gayri resmî olarak açtığı ilkokulda ilk defa Latin harfleriyle Arnavutça alfabeyi öğretmeye başladı. Bölge ulemâsı tarafından camiye girmesi yasaklandı, okulu kapatıldı ve kendisi Debre'den uzaklaştırıldı. İstanbul'a giden Said Bey, Debre'deki bazı çevrelerin yanında İstanbul'daki Cem'iyet-i İlmîyye-i Arnavudîyye'nin desteğini gördü. 1893'te yeniden Debre'ye dönüp açtığı okulu 1894'te tekrar ka-

patıldı. Ardından İstanbul'a dönerken Edirne'de tutuklanıp on beş ay hapse mahkûm edildiyse de Bükreş Memorandumu doğrultusunda ve Batılı devletlerin baskısıyla serbest bırakıldı. Daha sonra Bulgaristan, Romanya ve İtalya'daki Arnavut merkezlerini ziyaret etti. İsmâil Kemali'nin davetiyle İstanbul'a gitti ve kurulması planlanan yeni Arnavutluk hakkında kendisiyle görüştü.

1898'deki Sırp-Bulgar savaşının ardından Arnavut bölgelerinin Sırp ve Bulgarlar arasında paylaşılması ihtimali üzerine 1899'da İpek Meclisi toplandı. Bu toplantıya İstanbul delegesi olarak katılmak için yola çıkan Said Najdeni, Mitroviça'da tutuklandı; "istenmeyen kişi" ilân edildi ve İstanbul'a dönmesi yasaklandı. Debre'de faaliyetlerine devam eden Najdeni, 27 Şubat 1899'da 1000'den fazla delegenin katıldığı Debre Kongresi'nin gerçekleştirilmesinde etkili oldu. Burada özellikle komşu ülkelerin Arnavut topraklarını parçalamaya yönelik faaliyetlerine karşı kararlar alındı. Ayrıca bölgede Arnavutça eğitime destek verildi. Hayatının son günlerinde İsmâil Kemali ve Recep Mati ile görüşmek için Tripoli'ye giden Najdeni buradan dönüşünde hastalandı ve 21 Kasım 1903'te Debre'de vefat etti.

Said Najdeni'nin İstanbul'daki öğrenimi sırasında Cem'iyet-i İlmîyye-i Arnavudîyye'nin kültür kolunda gösterdiği faaliyetler yurt dışında yaşayan Arnavut gruplarıyla ilişki kurmasını sağlamış, 1884'te çıkmaya başlayan *Drita* (daha sonra *Dituria*) adlı Arnavutça aylık dergiyi yayımlayan Arnavut Cemiyeti ile sıkı ilişkiler içinde olmuştur. 1896'dan itibaren takip edilmesine rağmen Arnavut milliyetçiliği yolundaki faaliyetlerini sürdürmüş, Debre ve çevresinde Arnavutça öğretmeyi hedef alan okulların açılması ve Arnavutça'nın yabancı dillerin hâkimiyetinden kurtarılması için gayret göstermiştir. Bu sebeple Şemseddin Sâmî'nin hazırladığı Arnavutça alfabeyi hararetle destekleyip öğretilmesi için teşebbüste bulunmuştur.

Türkçe, Arapça ve Arnavutça bilen Said Najdeni halkın dine olan ilgisine büyük önem vermiş, yazılarında dinî konuları Kur'ân-ı Kerîm ve din felsefesi açısından ele almış ve dini ahlâk kurallarının kaynağı olarak kabul etmiştir. Yazılarında halkın Gega denilen kesiminin kullandığı dili edebî bir tarzda kullanmaya çalışan Said Bey, Arnavutça'da kısa cümleli anlatım tarzının hâkim olmasını sağlamaya çalışmıştır. Prizren Arnavut Cemiyeti'nden sonra (1878-

1881) İstanbul'a karşı tavır aldığına dair bazı hristiyan Arnavut edebiyat tarihi araştırmacılarının ileri sürdüğü iddia doğru değildir. İslâmîyet'i ve Osmanlı kültürünü büyük ölçüde benimseyen Arnavut halkının yetiştirdiği Said Najdeni ve diğer aydınların fikir ve edebiyat sahasında ortaya koydukları eserleri İslâm dışı gösterme gayreti bu araştırmacıların Osmanlı karşıtı düşüncelerinden ileri gelmektedir. Bu konuda Balkanlar'da ve özellikle Arnavutluk'taki eski rejimlerin rolü büyüktür.

Eserleri. 1. Abetare e Gjuhës Shqipe ndë të Folë Gegënisht (Sofya 1900). Şemseddin Sâmî'nin alfabesi örnek alınarak hazırlanan Latin harfli Arnavutça alfabedir. Bu kitapta müellif adı bulunmamasıyla birlikte bütün araştırmacılar eserin Najdeni'ye ait olduğu konusunda ittifak halindedir. **2. Fe-rrëfenjëseja e Muslimanëve** (Müslümanların din bilgisi; Sofya 1900). İlmihal tarzında bir eser olup konular sadece Kur'ân-ı Kerîm'den verilen örneklerle ele alınmıştır. Latin harfleriyle ve halkın Gega denilen kesiminin diliyle yazılan Arnavutça ilk ilmihaldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Said Najdeni – H. Voka, *Monografi*, Tiranë 1980, tür.yer.; D. S. Shuteriqi, *Historia e Letërsisë Shqipe*, Prishtinë 1975, s. 434-443; H. Myzyri, *Shkollat e Para Kombëtare Shqipe (1887-korrik 1908)*, Tiranë 1978, s. 132, 142; a.m.f., *Historia e Popullit Shqiptar*, Tiranë 1994, s. 111-122; *Historia e Popullit Shqiptar* (ed. A. Buda v.dğr.), Prishtinë 1979, II, 193-257; Mahmud Hysa, *Alamiada Shqiptare*, Shkup 2000, I, 259-307; II, 105-118; M. Gjinaj – P. Bezhani, *Libra në Gjuhën Shqipe për Islamin*, İstanbul 2002, s. 166-167, 283, 333, 405; Shahin Kolonja, "Said Efendi Najdeni", *Drita*, Sofje 21 Vjesht 1903, s. 3; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 2117; "Najdeni, Said", *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 742-743; "Najdeni, Said", *Fjalor Enciklopedik*, Tiranë 2002, s. 492.

MUHAMMED ARUÇI

NAKD

(bk. TENKİT).

NAKDÜ'İ-İLM ve'İ-ULEMÂ

(bk. TELBİSÜ İBLİS).

NAKDÜ'Ş-Şİ'R

(نقد الشعر)

Kudâme b. Ca'fer'in

(ö. 337/948 [?])

Arap şiirinin eleştirisine dair eseri

(bk. KUDÂME b. CA'FER).